

بررسی فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان^۱

سید محمد جواد هاشمی *

محمد رضا نیلی **

محمد رضا نیستانی ***

پذیرش نهایی: ۹۴/۳/۲۳

دریافت مقاله: ۹۳/۸/۲

چکیده

هدف این پژوهش، تعیین فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان بوده است. این تحقیق از نوع توصیفی - پیمایشی و جامعه آماری آن، شامل دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران این دبیرستانها، به تعداد ۷۵۶ نفر بوده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، ۲۵۴ نفر از آنها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش، پرسشنامه محقق‌ساخته، شامل ۴۶ سؤال بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت بود که فرصتها و تهدیدهای فناوری اطلاعات را در سه حیطه شناختی، عاطفی و رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان سنجیده است. تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی، نشان داد که در تربیت دینی دانش‌آموزان، مهمترین فرصتها در حیطه شناختی؛ کیفیت‌بخشی به تربیت دینی با ایجاد شناخت نسبت به ابعاد آن، در حیطه عاطفی تقویت ایمان به ارزشها و آموزه‌های دینی و در حیطه رفتاری، غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان است و مهمترین تهدیدها در حیطه شناختی، فروکاستن ارزشهای دینی در نظر دانش‌آموزان، در حیطه عاطفی، نسبی و سلیقه‌ای تلقی کردن ارزشهای اخلاقی و در حیطه رفتاری، ایجاد شکاف میان رفتارهای دانش‌آموزان و آموزه‌های قرآن و اهل بیت(ع) است.

کلید واژه‌ها: تربیت دینی و فناوری اطلاعات، فرصت و تهدید فناوری اطلاعات، آسیبهای تربیت دینی.

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ای با همین موضوع در سال تحصیلی ۹۳ - ۱۳۹۲ است.

* نویسنده مسئول: دانش‌آموخته برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه اصفهان

Javadhashemi9@yahoo.com

rezanili41@gmail.com

neyestani@gmail.com

** استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

*** استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان

مقدمه

آموزش و پرورش یکی از نهادها و سازمانهای اساسی جوامع و سردمدار "تعلیم و تربیت" در هر کشور است. در میان سازمانهای متولی امر تعلیم و تربیت، مدرسه جایگاه ویژه‌ای دارد. در واقع مدرسه، بعد از خانواده مهمترین عامل پرورش افراد است. در حدود هفت سالگی، تربیت افراد در مدرسه آغاز می‌شود و تا دوران جوانی ادامه می‌یابد. در این مدت، دانش‌آموزان در تمامی ابعاد زندگی، اعم از جنبه‌های مختلف جسمانی، عقلانی، اخلاقی، هنری و دینی پرورش می‌یابند. یکی از این ابعاد "تربیت دینی"^۱ است. «تربیت دینی جنبه‌ای از فرایند تعلیم و تربیت، ناظر به پرورش ابعاد شناختی، عاطفی و عملی مرتبی از لحاظ التزام او به دینی معین» (باقری، ۱۳۸۰: ۷) یا به عبارت دیگر، «فرایندی دوسویه میان مربی و مرتبی است که ضمن آن مربی با بهره‌جستن از مجموعه عقاید، اصول و مبانی دینی، تلاش می‌کند مرتبی آزادانه در جهت رشد و شکوفایی استعدادهای خویش گام بردارد و به اهداف مطلوب رهنمون گردد» (شیرزاد، ۱۳۸۶: ۶).

سالهاست که در مجامع گوناگون علمی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، صحبت از بهسازی و ارتقای سطح تعلیم و تربیت با محوریت آموزه‌های قرآنی و معارف ائمه اطهار(ع) به میان آمده و عطش و نیاز روزافزون به تربیت دینی شایسته با استعانت از قلمروهای شناختی، عاطفی و رفتاری به روشنی مشهود، و لزوم پرداختن به پژوهش در زمینه شیوه‌های روزآمد و مؤثر به منظور بسترسازی و ایجاد باورپذیری دینی به‌عنوان درونی کردن و نهادینه ساختن ارزشهای اسلامی در دانش‌آموزان بسیار محسوس است. یکی از این شیوه‌های روزآمد و تأثیرگذار، استفاده از فناوریهای اطلاعات و ارتباطات^۲ است.

«فناوری اطلاعات و ارتباطات به مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از روشها، سخت‌افزارها، نرم‌افزارها و تجهیزات ارتباطی اطلاق می‌شود که اطلاعاتی را در شکل‌های گوناگون (صدا، تصویر و متن) جمع‌آوری، ذخیره‌سازی، بازیابی، پردازش، انتقال و یا عرضه می‌کند» (صالحی، ۱۳۸۴: ۹).

با تعمق در وضعیت کنونی دنیای اطلاعات درمی‌یابیم که بهره‌گیری از فناوریهای نوین گریزناپذیر است؛ چندانکه در دوران حاضر، نقش محوری فناوری اطلاعات چنان اساسی است که بدون آن، برنامه‌ریزی، توسعه و بهره‌وری در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و

1 - Religious Education

2 - Information & communication Technology (ICT)

علمی، امکانپذیر نخواهد بود. واقعیت‌ها نشان می‌دهد که استفاده از فناوریهای نوین در قرن ۲۱، تأثیر عمیقی در زندگی اجتماعی انسان خواهد داشت (زین و موروگایا^۱، ۲۰۰۴).

یکی از مهمترین عرصه‌های تحت تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات، عرصه آموزش و پرورش است؛ همانگونه که دانیلز^۲ (۲۰۰۲) معتقد است، در حال حاضر بسیاری از کشورها به درک فناوری اطلاعات و ارتباطات و تسلط بر مفاهیم و مهارتهای اساسی آن به‌عنوان بخشی از هسته اصلی آموزش و پرورش در کنار خواندن، نوشتن و حساب، توجه دارند. در واقع، استفاده از فناوریهای جدید اطلاعاتی، توان بالقوه نوینی را در آموزش مبتنی بر فناوری به‌وجود آورده است که بهره‌گیری از آنها در فرایند یاددهی - یادگیری بسیار مؤثر است (جاریانی، ۱۳۸۰). «از جمله دلایل اصلی بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات مزیت‌های آموزشی آن است که عبارت است از: آموزش برای همه، در هر زمان، در هر مکان، بدون تبعیض، با کیفیت خوب، هزینه کم، همراه با یادسپاری طولانی و یادگیری مداوم» (شهباز، ۱۳۸۵: ۲).

سبحانی‌نژاد و یوزباشی (۱۳۸۶) انگیزش زیاد معلمان و دانش‌آموزان، اعتماد به نفس بیشتر، ایجاد توان حل مسئله و بهبود مهارتهای اجتماعی و ارتباطی را از مهمترین فرصتها و مزایای بهره‌گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در جریان آموزش می‌دانند. هم‌چنین بر اساس مطالعات براون و کومپاین^۳ (۱۹۹۴)، فناوریهای جدید، می‌تواند برنامه‌های جذابی را بر اساس واقعیت‌های موجود به کلاس درس ببرد و با فراهم آوردن وسائل کمک آموزشی یادگیری را قوت ببخشد. نورالامین^۴ (بی تا) نیز خاطر نشان می‌سازد که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، تعلیم و تربیت را بیشتر به سمت شاگردمحور بودن سوق می‌دهد و فرایند تدریس و یادگیری را بهبود، و کیفیت و میزان دسترسی به تعلیم و تربیت، محیط یادگیری، انگیزه یادگیری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را ارتقا می‌بخشد.

گسترش روزافزون فناوری اطلاعات با همه خوبیها و فوایدش، کاستی‌ها و آسیب‌هایی نیز دارد که همگان بویژه سیاستگذاران، مربیان و خانواده‌ها باید بدان آگاه باشند. یزدان‌پناه (۱۳۸۸) ضمن بررسی زمینه‌های آموزشگاهی آسیب‌پذیری تربیت دینی دانش‌آموزان، رشد فناوری و وجود

1 - Zain & Murugaiah

2 - Daniels

3 - Brown & campine

4 - Noor-UI-Amin

وسائل ارتباط جمعی را از مهمترین عوامل و پدیده‌های بین‌المللی آسیب‌زای تربیت دینی می‌شمرد و آن را عاملی می‌داند که فرهنگ بیگانه را بر جامعه دینی تحمیل، و آفات و آسیبها و معضلاتی در فرهنگ دینی و تربیت دینی کشور ایجاد می‌کند.

بختیاری و فرخی (۱۳۹۱) در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که شبکه‌های ماهواره‌ای تلویزیونی بر هویت دینی جوانان تأثیر منفی دارند. آنها این تأثیرات را در مواردی همچون روی آوری جوانان به انواع موسیقی غربی، گرایش به مدگرایی افراطی در جوانان، تضعیف باورهای دینی و بسترسازی از خودبیگانگی دینی و فرهنگی در جوانان، دین‌گریزی و ترک واجبات دینی، دوری از قرآن، دعا و نیایش، افزایش ناهنجاریهای رفتاری در خانواده، بی‌احترامی به والدین و ترویج اندیشه و فرهنگ برهنگی برمی‌شمارند.

دهقان سیمکانی (۱۳۹۱) امپریالیسم رسانه‌ای را روندی تأثیرگذار از طریق رسانه می‌خواند که هر کشور از طریق آن مجموعه عقاید، ارزشها، دانش و هنجارهای رفتاری و سبک کلی زندگی خود را بر کشوری دیگر تحمیل می‌کند. وی، افزایش سطح توقعات، تهدید هویت ارزشی و اخلاقی انسانها، ترویج الگوهای رفتاری نامطلوب، ترویج مادی‌گرایی و مصرف‌گرایی، تک بعدی نگری انسان و نادیده انگاشتن بخش اعظمی از هویت انسان، افول ارزشهای اصیل و سنتی، فروکاستن از توجه انسان به مسائل اخلاقی، تربیتی و دینی، کاهش علاقه به فهم مسائل اخلاقی و دینی و منطبق ساختن خود با فضای فرهنگی و تربیتی دینی، و قطع ارتباط انسان با خدا و ماورای جهان زندگی را از مهمترین چالشهای امپریالیسم رسانه‌ای در حوزه تربیتی می‌داند. او هم‌چنین، از ویژگیهای خاص اینترنت، نظیر دسترسی آسان، ناشناس ماندن و ایجاد نوعی فضای خصوصی مجازی به "خلوت اینترنت" یاد کرده، و اینترنت را عامل ترویج انحرافهای اخلاقی و تربیتی در جامعه بویژه برای نسل جوان و نوجوان می‌داند که به تبلیغ ارزشهای حاکم بر جوامع غربی می‌پردازد و سعی در تبدیل برخی ارزشها به ضد ارزش و نهادینه ساختن ضد ارزشها در جوامع دارد.

براساس مطالعات سعید و فراهانی (۱۳۹۱)، گسترش رسانه‌های جمعی موجب انفرادی شدن فضای خانواده به جای فضای جمعی و عاطفی شده و اعضای گروه را به‌جای همگرایی به واگرایی سوق داده است. آنها فرایند ارتباطات از راه دور و استفاده از ماهواره‌ها و دیگر رسانه‌های گروهی را شمشیری دولبه می‌دانند که می‌تواند پیامدهای مثبت و منفی به‌دنبال داشته باشد که از جمله

پیامدهای مثبت آنها می‌توان به پرکردن اوقات فراغت کودکان، کمک به اجتماعی شدن کودکان، افزایش آگاهی کودکان در زمینه‌های مختلف، ترویج و آموزش ارزشهای دینی و اجتماعی، گسترش برنامه‌های آموزشی، و افزایش سطح آگاهی خانواده‌ها و از جمله کارکردهای منفی آن می‌توان به انزوای اجتماعی و نقصان در مهارت‌های اجتماعی کودکان و سست شدن پیوندهای درون خانواده اشاره کرد.

روزالیند^۱ (۲۰۰۶)، که به بررسی نقش و تأثیر اینترنت و فناوری ارتباطات بر ابعاد مختلف دین پرداخته است، اینترنت را مهمترین وسیله برقراری ارتباط میان افراد و گروه‌ها می‌داند و در ضمن آن به استفاده فرقه‌های ستمگر و مزاحم نظیر گروه‌های تکفیری از فناوریهای نوین در جهت دستیابی به مقاصد (شوم) شان نیز اشاره می‌کند. او مواردی نظیر امکان الگو‌گزینی در شعائر دینی از طریق وبسایتهای دینی، ایجاد امکانات جدید تجربه دینی، امکان افزایش ارتباط میان رهبران دینی و پیروان آنها، کمک به تمرین دین و رفتار عبادی، ایجاد فرصتهای بسیار برای پژوهشگران دینی با استفاده از حقایق، پیوندها و منابع موجود بر روی وبسایتهای دینی را از جمله آثار اینترنت و فناوری ارتباطات بر دین می‌داند به گونه‌ای که اینترنت را "شبهه دروازه‌ای برای رسیدن به سعادت و کمال" می‌خواند.

میرزا رضی (۱۳۸۶) در پژوهشی، مهمترین فرصتهای ایجاد شده توسط فناوری اطلاعات در تعلیم و تربیت را ایجاد میدانگاه گفت‌وگو دینی، ایجاد زمینه مناسب افزایش قدرت تفهیم دینی، ایجاد نشاط و معنی بخشیدن به زندگی و آسانتر شدن ارتباط منظم و مستمر با مراکز علمی و تحقیقاتی و تقویت تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی عنوان کرده است. هم‌چنین، افزایش شکاف میان دانشجویان و خانواده نسبت به آموزه‌های دینی و فروکاستن نظام اخلاقی دینی، سلیقه‌ای و فردی تلقی کردن ارزشهای اخلاقی، دسترسی آسانتر به منابع آسیب‌زا در آموزه‌های دینی و افزایش تأثیر آن بر قدرت تصمیم‌گیری را مهمترین تهدیدهای فناوری اطلاعات در تربیت دینی ذکر کرده است.

البته سخن گفتن از چالشها و آسیبهای فناوری اطلاعات به معنای نفی این پدیده و نگاه منفی بدان نیست؛ بلکه بیانگر این واقعیت است که این پدیده، کارکردهای مثبت و منفی دارد. در واقع با بروز و ظهور هر فناوری جدید، موجی از امیدها و هراسها فراروی بشر پدیدار می‌گردد. فناوری

1 - Rosalind Hackett

اطلاعات نیز، که آمیزه‌ای از فرصتها و تهدیدها را فراروی دانش‌آموزان می‌گشاید، مثل شمشیری دولبه، «هم می‌تواند عامل نجات و فرصت تلقی شود و هم می‌تواند تهدیدکننده باشد» (عبادی، ۱۳۸۴: ۱۸۱).

با ملاحظه این مهم، نقد و بررسی مسائل ناشی از کاربرد فناوری اطلاعات در برنامه‌های آموزش و پرورش عموماً و در تربیت دینی دانش‌آموزان بویژه ضروری می‌نماید؛ بدین منظور، پژوهشگر قصد دارد از تجربه و دیدگاه‌های دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، که مسئولیت تربیت دینی دانش‌آموزان در دبیرستانها، بیش از همه متوجه ایشان است، بهره‌برد و به بررسی فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان بپردازد.

بنابراین اگرچه درباره فناوری اطلاعات، انواع، ابعاد و روشهای به‌کارگیری آن در حوزه تعلیم و تربیت، مطالعات بسیاری در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است، بررسی سیستمی آثار فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان - یعنی با توجه به جنبه‌های مختلف رشد (شناختی، عاطفی و رفتاری) نیازهای مختلف دانش‌آموزان (نیاز به آگاهی، عاطفه، پیشرفت، حمایت و...) و ارتباط و تعامل بین تمامی عوامل دخیل در تربیت (خانواده، مدرسه و...) - کمتر مورد توجه اندیشمندان تعلیم و تربیت قرار گرفته است.

با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهشها این پژوهش درصدد است به بررسی فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای شهر اصفهان بپردازد تا بتواند با ایجاد روشنگری لازم در زمینه فرصتها و تهدیدهای فناوری اطلاعات، دست‌اندرکاران و سیاستگذاران حوزه تعلیم و تربیت را در بسترسازی برای گسترش فرصتها و اتخاذ سیاستهای مناسب در جهت مهار هرچه بیشتر تهدیدهای آن یاری بخشد. بنابراین شش سؤال ذیل در این پژوهش طرح و بررسی شده است:

- ۱ - فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟
- ۲ - فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟
- ۳ - فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان

- دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟
- ۴ - تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟
- ۵ - تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟
- ۶ - تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در گستره رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه شهر اصفهان کدام است؟

چارچوب نظری پژوهش

پژوهشگران از زمان ظهور فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطاتی از دیدگاه‌های مختلف به بررسی آثار و پیامدهای استفاده از آنها پرداخته‌اند. با افزایش سرمایه‌گذاری در فناوریهای جدید اطلاعات و ارتباطات، مطالعه پذیرش این فناوریها بسیار مورد توجه قرار گرفته است. محققان مختلف، سعی کرده‌اند عوامل مؤثر در پذیرش فناوری اطلاعات را شناسایی کنند تا بتوانند استفاده از آنها را افزایش دهند. در دهه‌های اخیر، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی در زمینه به‌کارگیری فناوری پیشنهاد و ارائه شده است که خاستگاه بیشتر آنها سامانه‌های اطلاعاتی و رویکردهای روانشناسی، جامعه‌شناسی و تا حدودی تربیتی بوده است. این دیدگاه‌ها به شناخت ما از فرصتها و تهدیدهای فناوری اطلاعات و ارتباطات کمک می‌کند.

از جمله این دیدگاه‌ها، الگوی پذیرش فناوری^۱ دیویس^۲ و همکاران است. اساس این الگو بر این عقیده استوار است که برداشت ذهنی افراد از فناوری بر نگرش آنان به فناوری تأثیر می‌گذارد (به نقل از رضایی، ۱۳۸۸). این الگو بیانگر این است که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات با میل به استفاده و بر اساس برداشت ذهنی از مفید بودن و آسانی استفاده تعیین می‌شود. در واقع این الگو، شکل تغییر یافته‌ای از نظریه عمل مستدل است که روابط علی را مشخص می‌کند که در جریان حرکت از اعتقادات، نگرشها و گرایشها به رفتار وجود دارد (والتر و لویز^۳، ۲۰۰۸).

1 - Technology Acceptance Model (TAM)
2 - Davis
3 - Walter & Lopez

دیدگاه دیگر در این زمینه، نظریه نشر نوآوری^۱ است که بر اساس آن، پذیرش یا رد نوآوری به آگاهی مصرف کنندگان از نوآوری بستگی دارد. در این نظریه، فرض این است که میزان پذیرش با توجه به برداشت افراد از ویژگیهای هر نوآوری تعیین می شود (رضایی، ۱۳۸۸)؛ به عبارت دیگر، نظریه نشر نوآوری، شکل گیری نگرش مطلوب یا نامطلوب درباره نوآوری است. بر اساس این نظریه، نوآوری معادل نوآوری فناورانه است و به طور معمول نوآوری فناورانه، نرم افزارها و سخت افزارهای رایانه ای را شامل می شود (تونگ، چانگ و چویو^۲، ۲۰۰۸).

یکی از جدیدترین الگوها درباره پذیرش فناوری نظریه یکپارچه پذیرش و استفاده از فناوری^۳ است که آن را می توان حاصل تلفیق سازه های اصلی چندین الگوی مشهور در زمینه پذیرش فناوری از جمله الگوی پذیرش فناوری، نظریه نشر نوآوری، نظریه عمل مستدل، نظریه رفتار هدایت شده، نظریه شناخت اجتماعی، الگوی انگیزشی و... دانست (گوپتا، داس گوپتا و گوپتا^۴، ۲۰۰۸). هدف این نظریه، دست یافتن به دیدگاهی واحد درباره پذیرش کاربران است و احتمال پذیرش فناوری جدید را ارزیابی می کند؛ هم چنین موجب شناخت عواملی می شود که پذیرش فناوری جدید را تحریک می کند (همان).

روش شناسی پژوهش

این تحقیق، با توجه به اینکه درصدد بررسی فرصتها و تهدیدهای فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش آموزان با استفاده از نظر صاحب نظران است و بدون دستکاری و مداخله در وضعیت موجود، تنها به دنبال گزارش وضعیت موجود و کسب نتایج عینی از موقعیت بر اساس نظر افراد مورد مطالعه با استفاده از پرسشنامه است. بنابراین از نظر هدف و نتایج در گروه تحقیقات کاربردی و از حیث روش تحقیق و گردآوری داده ها از نوع توصیفی - پیمایشی است.

جامعه آماری پژوهش را تمام معلمان دینی و قرآن، مربیان پرورشی، و مشاوران مدارس دوره متوسطه شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۳ - ۱۳۹۲ تشکیل می دهند که براساس اطلاعات آموزش و پرورش، تعداد آنها ۷۵۶ نفر است. نمونه آماری پژوهش براساس جدول کرجسی و مورگان^۵ برابر

1 - Innovation Diffusion Theory (IDT)

2 - Tung, Chang & Chou

3 - Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT)

4 - Gupta, Dasgupta & Gupta

5 - Krejcie & Morgan

با ۲۵۲ نفر تعیین، و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شد. جدول ۱، چگونگی توزیع جامعه و حجم نمونه را براساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با جامعه آماری نشان می‌دهد.

جدول ۱: توزیع فراوانی جامعه و حجم نمونه

حجم نمونه	جامعه آماری	گروه
۲۱۲	۶۳۱	معلمان دینی و قرآن
۲۰	۶۲	مربیان پرورشی
۲۰	۶۳	مشاوران مدارس
۲۵۲	۷۵۶	مجموع

ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته است که برای تهیه آن از نظر صاحب‌نظران و متون مکتوب (کتابها، مقاله‌ها و گزارشها)، بویژه بحث "اهداف درس دین و زندگی دوره متوسطه" در کتاب راهنمای آن (دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی، ۱۳۸۸) استفاده شده است. این پرسشنامه دارای ۴۶ سؤال بسته پاسخ با طیف پنج درجه‌ای لیکرت^۱ (خیلی زیاد - زیاد - متوسط - کم - خیلی کم) بوده که در دو بخش جدا فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات را در تربیت دینی دانش‌آموزان در سه عامل شناختی، عاطفی و رفتاری مورد سنجش قرار داده است.

به‌منظور تعیین روایی پرسشنامه از نظر استادان و صاحب‌نظران این رشته استفاده شد. هم‌چنین براساس ضریب کندال^۲ میزان روایی پرسشنامه ۰/۶۶ محاسبه شد، که نشان‌دهنده روایی مناسب پرسشنامه است. برای سنجش پایایی پرسشنامه پس از مطالعه مقدماتی و تعیین واریانس سؤالات، ضریب آلفای کرونباخ^۳ محاسبه گردید و ضریب ۰/۸۶ به‌دست آمد که حاکی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری است.

داده‌های پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در سطح آمار توصیفی با استفاده از ویژگیهای آماری نظیر فراوانی،

1 - Likert

2 - Kendall

3 - Cronbach Alpha coefficient

درصد، میانگین و انحراف معیار به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته، و در سطح آمار استنباطی متناسب با سنجش داده‌ها و مفروضات، آزمونهای آماری t تک متغیره، کولموگروف - اسمیرنوف، لوین و مانوا استفاده شد.

تحلیل داده‌ها

در سطح استنباطی به منظور بررسی فرض نرمال بودن توزیع جامعه آماری از آزمون کالماگوروف - اسمیرنوف استفاده شد که طبق نتایج با توجه به اینکه مقدار آزمون کالماگوروف - اسمیرنوف در پرسشنامه، هم در بخش فرصتها و هم تهدیدها بین $+1/96$ و $-1/96$ قرار دارد و آماره کالماگوروف - اسمیرنوف معنادار نیست؛ بنابراین با ضریب $0/95$ اطمینان می‌توان فرض نرمال بودن توزیع جامعه را پذیرفت.

جدول ۲: نتایج آزمون کالماگوروف - اسمیرنوف، فرض نرمال بودن توزیع جامعه

متغیر	$k-s-z$	سطح معناداری
فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان	0/84	0/49
تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان	1/05	0/29

نتایج توصیفی عوامل پرسشنامه فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان نشان داد که بزرگترین میانگین به عامل رفتاری (3/30) و کوچکترین میانگین به عامل عاطفی (2/94) مربوط است. هم‌چنین در قلمرو تهدیدها، عامل شناختی، بزرگترین میانگین (3/62) و عامل عاطفی کوچکترین میانگین (3/31) را داراست.

به منظور پاسخگویی به سؤالات تحقیق و بررسی فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان نیز از آزمون t تک متغیره، در سطح $\alpha = 0/05$ ، به منظور بررسی سطح معناداری استفاده شد که نتایج آن ارائه می‌شود:

جدول ۳: نتایج آزمون t تک متغیره، فرصتهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان

نتیجه	Sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
تأیید فرضیه	۰/۰۰۱	۵/۴۰	۱/۲۳	۳/۴۲	۴. کیفیت‌بخشی به تربیت دینی از طریق ایجاد شناخت نسبت به ابعاد آن
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۷۱	۱/۳۲	۳/۳۹	۲. تقویت قدرت تحلیل و ارزیابی آموزه‌ها و ارزشهای دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۰۸	۱/۰۳	۳/۳۳	۹. درک مفهوم صحیح زندگی و انتخاب راه درست زندگی
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۶۱	۱/۴۳	۳/۳۲	۷. تقویت قدرت تشخیص و مقایسه حق و باطل و خوب و بد
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۲۸	۰/۹۸	۳/۲۶	۳. درک مفهوم و جایگاه انسان به‌عنوان موجودی چندبُعدی
تأیید	۰/۰۰۳	۲/۹۹	۱/۳۲	۳/۲۵	۵. شناسایی الگوهای مطلوب در حیطه رفتار دینی
تأیید	۰/۰۰۵	۱/۹۱	۱/۲۸	۳/۱۵	۱. شناخت اصول و ارزشهای دینی و معرفی آن به دیگران
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۷۳	۱/۳۳	۲/۶۹	۸. شناخت و تعمیق معرفت به سبک زندگی دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۷۴	۱/۲۶	۲/۶۲	۶. بازشناسی و گزینش درست عقاید دینی و تکوین باورهای دینی

با توجه به اینکه میانگین‌های سؤالات ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷ و ۹ بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در حیطه شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان، شامل شناخت اصول و ارزشهای دینی و معرفی آن به دیگران، تقویت قدرت تحلیل و ارزیابی آموزه‌ها و ارزشهای دینی، درک مفهوم و جایگاه انسان به‌عنوان موجودی چندبُعدی، کیفیت‌بخشی به تربیت دینی از طریق ایجاد شناخت نسبت به ابعاد آن، شناسایی الگوهای مطلوب در حیطه رفتار دینی، تقویت قدرت تشخیص و مقایسه حق و باطل و خوب و بد و درک مفهوم صحیح زندگی و انتخاب راه درست زندگی است. این یافته‌ها به لحاظ آماری نیز معنادار است.

جدول ۴. نتایج آزمون t تک متغیره، فرصتهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان

نتیجه	Sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۸۸	۱/۳۰	۳/۳۲	۱۷. تقویت ایمان به ارزشها و آموزه‌های دینی
تأیید	۰/۰۰۴	۲/۹۲	۱/۳۵	۳/۲۵	۲۱. تقویت تمایل به کسب فضائل و دوری از رذائل در دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۵	۱/۹۹	۱/۵۲	۳/۱۹	۲۰. تقویت بُعد زیباشناختی دانش‌آموزان مبتنی بر آموزه‌های دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۲/۴۷	۱/۱۲	۳/۱۷	۱۲. تقویت میزان ارزش‌گذاری در مسائل بنیادی انسانی (آزادی، عدالت و...)
رد	۰/۰۰۹	۱/۶۹	۱/۳۷	۳/۱۵	۱۰. کمک به پرورش منش خیرخواهی و نועدوستی دانش‌آموزان
رد	۰/۰۰۸	۱/۷۵	۱/۲۳	۳/۱۳	۱۶. افزایش علاقه‌مندی دانش‌آموزان نسبت به ارزشها و هنجارهای دینی
رد	۰/۰۱۱	۱/۶۱	۰/۹۸	۳/۱۰	۱۱. ایجاد نشاط و معنی بخشیدن به زندگی در دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۲	۳/۱۹	۱/۳۲	۲/۸۳	۱۸. افزایش علاقه و احساس نیاز نسبت به کسب دانش و مفاهیم دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۴۹	۱/۱۶	۲/۶۰	۱۴. افزایش امید به زندگی در دانش‌آموزان از طریق ارائه مفاهیم دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۶۸	۱/۱۴	۲/۵۹	۱۵. تقویت پیوند عاطفی میان مربی و متربی
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۲۰	۱/۳۳	۲/۵۶	۱۳. رسیدن دانش‌آموزان به تعادل روحی و آرامش روانی

با توجه به اینکه میانگین‌های سؤالات ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۲۰ و ۲۱ بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در حیطه عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان شامل کمک به پرورش منش خیرخواهی و نועدوستی دانش‌آموزان، ایجاد نشاط و معنی بخشیدن به زندگی در دانش‌آموزان، تقویت میزان ارزش‌گذاری در مسائل بنیادی انسانی، افزایش علاقه‌مندی دانش‌آموزان نسبت به ارزشها و هنجارهای دینی، تقویت ایمان به ارزشها و آموزه‌های دینی، تقویت بُعد زیباشناختی دانش‌آموزان مبتنی بر آموزه‌های دینی و تقویت تمایل به کسب فضائل و دوری از رذائل در دانش‌آموزان است.

بررسی فرصتها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه... ۱۲۱/

جدول ۵: نتایج آزمون t تک متغیره، فرصتهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان

نتیجه	Sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
تأیید	۰/۰۰۱	۷/۶۷	۱/۴۷	۳/۷۱	۲۲. غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان به گونه‌ای مطلوب
تأیید	۰/۰۰۱	۷/۴۲	۱/۴۵	۳/۶۸	۲۷. افزایش توان برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مبتنی بر آموزه‌های دینی دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۱	۶/۲۷	۱/۳۲	۳/۵۲	۲۵. گسترش حضور دانش‌آموزان در شعائر دینی
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۳۷	۱/۵۳	۳/۳۲	۲۳. تقویت میزان هماهنگی قول و عمل در دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۱	۲/۵۵	۱/۳۶	۳/۲۱	۱۹. شکوفاسازی شخصیت دانش‌آموز و به فعلیت رساندن استعدادهاى نهفته او
تأیید	۰/۰۴	۰/۸۵	۱/۴۹	۳/۰۸	۲۴. گسترش همکاری و تعاون بین دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۶۲	۱/۲۰	۲/۵۷	۲۶. تسلط بر تمایلات خود و در نظر گرفتن رفتار خویش

با توجه به اینکه میانگین‌های تمامی سؤالات بجز سؤال ۲۶، بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، فرصتهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در حیطه رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان، شامل شکوفاسازی شخصیت واقعی دانش‌آموز و به فعلیت رساندن استعدادهاى نهفته او، غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان به گونه‌ای مطلوب، تقویت میزان هماهنگی قول و عمل در دانش‌آموزان، گسترش همکاری و تعاون بین دانش‌آموزان، گسترش حضور دانش‌آموزان در شعائر دینی و افزایش توان برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مبتنی بر آموزه‌های دینی دانش‌آموزان است.

جدول ۶: نتایج آزمون t تک متغیره، تهدیدهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان

نتیجه	Sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
تأیید	۰/۰۰۱	۱۱/۰۸	۱/۲۷	۳/۸۸	۳۲. فروکاستن نظام اخلاقی دینی نسبت به ارزشهای حداقلی در نظر دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۱	۹	۱/۳۸	۳/۷۸	۳۰. ایجاد و افزایش تعارض بین تربیت خانواده‌ای و تربیت مدرسه‌ای
تأیید	۰/۰۰۱	۷/۳۶	۱/۳۷	۳/۶۳	۲۸. جهندهی افکار دانش‌آموزان به سمت غیر دینی شدن
تأیید	۰/۰۰۱	۶/۴۹	۱/۴۱	۳/۵۷	۳۱. ایجاد تردید در عقاید و باورهای دینی دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۳	۲/۹۷	۱/۱۹	۳/۲۲	۲۹. افزایش شکاف میان دانش‌آموزان و خانواده‌ها نسبت به آموزه‌های دینی
تأیید	۰/۰۰۲	۲/۳۰	۱/۴۹	۲/۷۸	۳۳. پذیرش فرهنگ دینی بیگانگان و تمایل به فرقه‌های منحرف

با توجه به اینکه میانگین‌های تمامی سؤالات بجز سؤال ۳۳، بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در حیطه شناختی تربیت دینی دانش‌آموزان شامل جهت‌دهی افکار دانش‌آموزان به سمت غیر دینی شدن، افزایش شکاف میان دانش‌آموزان و خانواده‌ها نسبت به آموزه‌های دینی، ایجاد و افزایش تعارض میان تربیت خانواده‌ای و تربیت مدرسه‌ای، ایجاد تردید در عقاید و باورهای دینی دانش‌آموزان و فروکاستن نظام اخلاقی دینی به ارزشهای حداقلی در نظر دانش‌آموزان است.

جدول ۷: نتایج آزمون تک متغیره، تهدیدهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان

گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	T	Sig	نتیجه
۳۹. نسبی، فردی و سلیقه‌ای تلقی کردن ارزشهای اخلاقی	۳/۸۱	۱/۳۵	۹/۵۸	۰/۰۰۱	تأیید
۳۸. گرایش به آسیبهای اخلاقی در محیط فرهنگی و اجتماعی	۳/۵۷	۱/۳۲	۶/۸۴	۰/۰۰۱	تأیید
۴۰. فروکاستن از روابط انسانی سازنده میان دانش‌آموزان	۳/۵۷	۱/۴۳	۶/۲۸	۰/۰۰۱	تأیید
۳۷. ایجاد نشاط و معنی بخشی کاذب به زندگی دانش‌آموزان	۳/۳۶	۱/۳۶	۴/۲۶	۰/۰۰۱	تأیید
۳۴. کاهش روابط تربیتی و عاطفی بین معلم و دانش‌آموز	۳/۳۰	۱/۲۸	۳/۶۹	۰/۰۰۱	تأیید
۳۵. کاهش روابط عاطفی بین دانش‌آموز با اعضای خانواده و جامعه	۲/۸۴	۱/۴۴	۱/۷۹	۰/۰۷	رد
۳۶. غیرقابل اعتماد و غرض‌آلود تلقی شدن ارزشهای دینی توسط دانش‌آموزان	۲/۷۴	۱/۳۲	۳/۱۴	۰/۰۰۲	تأیید

با توجه به اینکه میانگین‌های سؤالات ۳۴، ۳۷، ۳۸، ۳۹ و ۴۰ بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات، در حیطه عاطفی تربیت دینی دانش‌آموزان شامل کاهش روابط تربیتی و عاطفی بین معلم و دانش‌آموز، ایجاد نشاط و معنی‌بخشی کاذب به زندگی دانش‌آموزان، گرایش به آسیبهای اخلاقی در محیط فرهنگی و اجتماعی، نسبی، فردی و سلیقه‌ای تلقی کردن ارزشهای اخلاقی و فروکاستن از روابط انسانی سازنده میان دانش‌آموزان است.

جدول ۸: نتایج آزمون t تک متغیره، تهدیدهای ناشی از فناوری اطلاعات در حیطه رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان

نتیجه	Sig	T	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
تأیید	۰/۰۰۱	۸/۳۰	۱/۳۱	۳/۶۸	۴۳. ایجاد شکاف میان رفتار دانش‌آموزان و آموزه‌های قرآن و اهل بیت (ع)
تأیید	۰/۰۰۱	۶/۸۴	۱/۳۲	۳/۵۷	۴۶. کاهش هویت دینی دانش‌آموزان
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۳۶	۱/۳۹	۳/۳۸	۴۲. کاهش شرم و حیای دانش‌آموزان در رفتارهای فردی و اجتماعی
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۲۶	۱/۳۶	۳/۳۶	۴۵. کاهش روحیه خودنظارتی دانش‌آموزان در مورد اصول و ارزشهای دینی
تأیید	۰/۰۰۸	۲/۶۹	۱/۲۸	۳/۲۲	۴۱. برتری ارزشهای فناورانه بر ارزشهای انسانی
تأیید	۰/۰۰۵	۲/۸۶	۱/۳۲	۲/۷۶	۴۴. بی‌اعتنائی رفتاری نسبت به شرکت در شاعر و برنامه‌های دینی

با توجه به اینکه میانگین‌های تمامی سؤالات بجز سؤال ۴۴، بزرگتر از میانگین فرضی (۳) است، می‌توان نتیجه گرفت بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در حیطه رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان، شامل برتری ارزشهای فناورانه بر ارزشهای انسانی، کاهش شرم و حیای دانش‌آموزان در رفتارهای فردی و اجتماعی، ایجاد زمینه جدایی دانش‌آموزان از آموزه‌های قرآن و اهل بیت (ع)، کاهش روحیه خودنظارتی دانش‌آموزان در مورد اصول و ارزشهای دینی و کاهش هویت دینی دانش‌آموزان است.

هم‌چنین، F مشاهده شده برای آزمونهای لوین و مانوا در سطح $P \leq 0/05$ تفاوت معناداری را بین نظر پاسخگویان در زمینه فرصتها و نیز تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان دبیرستانی بر اساس ویژگیهای جمعیت‌شناختی (گروه، تحصیلات، سابقه کار) نشان نداد. بنابراین فرض همگنی واریانس نظر پاسخگویان پذیرفته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

از آنجا که تجزیه و تحلیل نتایج توصیفی عوامل پرسشنامه، نشان می‌دهد که در قلمروی فرصتها، بزرگترین میانگین به عامل رفتاری مربوط است، چنین به نظر می‌رسد که سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی در بُعد رفتاری تربیت دینی دانش‌آموزان بسیار حائز اهمیت است و

برنامه‌ریزان، کارشناسان و مسئولان، باید از فرصتهایی که فناوری در این حیطه فراهم می‌آورد استفاده کنند تا به تربیت انسانهایی وارسته و متعهد برای آینده کشور توفیق یابند. در واقع باید دانش‌آموزان، مفاهیم دینی را به صورتی کاربردی، تحلیلی و باورمند به رفتار و عملکرد دینی درک نمایند؛ زیرا هدف، تنها آشنایی دانش‌آموزان با مفاهیم دینی یا کسب علاقه به آنها نیست؛ بلکه هدف اصلی، پیدایش تغییرات اساسی در رفتار و عملکرد دانش‌آموزان است.

هم‌چنین از آنجا که در قلمروی تهدیدها، عامل شناختی، بزرگترین میانگین را داراست به نظر می‌رسد که اعتقادات و مبانی شناختی دانش‌آموزان، بیش از همه در معرض تهدیدها و چالشهای ناشی از فناوریهای نوین است؛ لذا دست‌اندرکاران و متولیان و هم‌چنین خانواده‌ها باید نسبت به این موضوع، توجه و دقت کنند و در آموزش اعتقادات دینی و اصول و مبانی شناختی دانش‌آموزان با حساسیت و دقت نظر بیشتری بنگرند تا وقتی فرد در فضای فناوریها قرار گرفت، عقاید و شناخت وی متزلزل نشود؛ چراکه تزلزل در اعتقادات و مبانی شناختی بسیار تهدیدکننده است. تا زمانی که اعتقادات و شناخت دانش‌آموز اصلاح نشود، نمی‌توان از او انتظار رفتار مطلوب و نیز گرایشهای صحیح را داشت؛ چنانکه بزرگان نیز به این مهم، اهتمام داشته و بر لزوم توجه مریبان و خانواده‌ها به اعتقادات و مبانی شناختی فرزندان تأکید کرده‌اند؛ از آن جمله است فرمایش امام جواد(ع) که می‌فرماید: «کسی که بدون علم و آگاهی عمل کند، بیش از آنچه اصلاح کرده باشد، فساد کرده است» (قمی، ۱۳۸۴: ۴۸۱).

نتیجه این پژوهش با تحقیقات میرزا رضی (۱۳۸۶)، همسویی دارد. نتایج تحقیق میرزا رضی نشان می‌دهد که ایجاد زمینه مناسب افزایش قدرت تفهیم دینی، ایجاد نشاط و معنی بخشیدن به زندگی دانشجویان و تقویت قدرت تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی از مهمترین فرصتهای ایجاد شده توسط فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانشجویان است. هم‌چنین نتایج این پژوهش با تحقیقات روزالیند (۲۰۰۶)، همسو است. روزالیند در تحقیق خویش نشان می‌دهد که امکان الگو‌گزینی در شعائر دینی از طریق وبسایتهای دینی، کمک به تمرین دین و رفتار عبادی و ایجاد فرصت برای پژوهشگران دینی با استفاده از منابع موجود بر روی وبسایتهای دینی از جمله آثار اینترنت بر دین است. پژوهش سعید و فراهانی (۱۳۹۱) نیز با این پژوهش همسویی دارد. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد که ارتباطات از راه دور و استفاده از رسانه‌های گروهی پیامدهای مثبتی برای پر کردن اوقات فراغت کودکان، کمک به اجتماعی شدن کودکان، ترویج و آموزش ارزشهای دینی و

اجتماعی دارد. هم‌چنین بر مبنای پژوهش پورطهماسی و پورطهماسی (۱۳۹۱) تبلیغ دینی، تقویت روح جمعی و الگوآفرینی دینی از مهمترین تأثیرات رسانه‌ها بر تربیت دینی است. لازمه التزام عملی متریان به تربیت دینی، دستیابی آنان به معرفت، بینش و شناخت کافی در زمینه اعتقادات، احکام و ارزشها و توانایی تحلیل و ارزیابی آموزه‌های دین، آن‌گاه پیدایش تغییرات اساسی در احساسات، ارزشها، نگرش و باور آنها و در نهایت، عمل‌گرایی است. برای رسیدن بدین اهداف با استناد به یافته‌های پژوهش به نظر می‌رسد که باید ضمن تبیین دقیق مسائل دین و آشنا کردن دانش‌آموزان با حقایق دین، احساس طلب و نیاز را در آنها ایجاد کرد و انگیزه و تمایل آنها را در جهت کسب فضائل اخلاقی، تقویت ایمان به آموزه‌های دینی و ارزش‌گذاری در مسائل بنیادی انسانی ارتقا بخشید. سرانجام باید دانش‌آموزان، مفاهیم دینی را به صورتی کاربردی، تحلیلی و باورمند به رفتار و عملکرد دینی درک کنند.

انسان در نگرش اسلامی، تعلق و وابستگی شدیدی به خداوند دارد و همواره در جهت کسب رضایت الهی و دستیابی به سعادت ابدی، رفتارهای خود را تنظیم می‌کند؛ بنابراین (بر مبنای پرسش‌های هفدهم، پنجم و چهارم تحقیق) رسانه‌ها می‌توانند با آموزش و ترویج ابعاد و آموزه‌های دینی و ارائه الگوهای مطلوب، ضمن ایجاد شناخت و آگاهی در دانش‌آموزان، فرایند تربیت دینی را کیفیت ببخشند. از دیگر سو، انسانی که با حقیقت دین آشنا باشد با قرار گرفتن در فضای اینترنت و دیگر رسانه‌ها از آنها کاملاً در جهت مثبت بهره خواهد برد.

بنابراین، لازم است مواد آموزشی با این نگاه تهیه و تولید، و مطالب آموزشی و تربیتی نیز به گونه‌ای ارائه شود که ضمن جذابیت و نیز توجه به علایق و نیاز دانش‌آموزان، تمایل به ارزشها و هنجارهای دینی را در آنها تقویت کند (بر مبنای پرسش‌های هفدهم، بیست و یکم و شانزدهم تحقیق) که در این مسیر، می‌توان از فناوریها بهره جست. هم‌چنین (بر مبنای پرسش بیست و دوم تحقیق) نباید از نقش فناوریهای اطلاعات و ارتباطات در غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان به گونه مطلوب و با بهره‌گیری از برنامه‌های متنوع و متعدد مذهبی و دینی، غفلت ورزید؛ لذا پیشنهاد می‌شود دست‌اندرکاران و کارشناسان تعلیم و تربیت به تهیه و تدوین برنامه‌هایی پردازند که دانش‌آموزان بتوانند در اوقات فراغت خود با بهره‌گیری از فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی ضمن شرکت در این برنامه‌ها از مزایا و فواید آن بهره‌مند گردند (بر مبنای پرسش بیست و پنجم تحقیق). رسانه‌ها هم‌چنین می‌توانند با اطلاع‌رسانیها و درج مطالب و نظایر آن، ضمن تقویت فرهنگ حضور

در شعائر دینی، نظیر نماز جماعت و هیئات مذهبی، نقش بسزایی در تربیت دینی دانش‌آموزان ایفا کنند. هم‌چنین (بر مبنای پرسش بیست‌وهفتم تحقیق) رسانه‌ها خواهند توانست با ارائه برنامه دینی و راهنمایی فراگیر در مسیر آن، دانش‌آموزان را در برنامه‌ریزی صحیح و تصمیم‌گیری مطلوب، یاری بخشند.

هم‌چنین، تجزیه و تحلیل نتایج این پژوهش نشان داد که از میان گویه‌های یاد شده بر اساس نظر دبیران درس دین و زندگی، مربیان پرورشی و مشاوران، تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان در حیطه شناختی شامل فروکاستن نظام اخلاقی دینی به ارزشهای حداقلی در نظر دانش‌آموزان، همسو با تحقیقات میرزا رضی (۱۳۸۶) و دهقان سیمکانی (۱۳۹۱)، ایجاد و افزایش تعارض میان تربیت خانواده‌ای و تربیت مدرسه‌ای، همسو با تحقیقات میرزا رضی (۱۳۸۶)، جهت‌دهی افکار دانش‌آموزان به سمت غیردینی شدن، همسو با تحقیقات دهقان سیمکانی (۱۳۹۱)، ایجاد تردید در عقاید و باورهای دینی دانش‌آموزان، همسو با تحقیقات بختیاری و فرخی (۱۳۹۱) و افزایش شکاف میان دانش‌آموزان و خانواده‌ها نسبت به آموزه‌های دینی است.

هم‌چنین تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان، در حیطه عاطفی شامل نسبی، فردی و سلیقه‌ای تلقی کردن ارزشهای اخلاقی، همسو با تحقیقات میرزا رضی (۱۳۸۶)، فروکاستن از روابط انسانی سازنده میان دانش‌آموزان، گرایش به آسیبهای اخلاقی در محیط فرهنگی و اجتماعی، همسو با تحقیقات بختیاری و فرخی (۱۳۹۱) و دهقان سیمکانی (۱۳۹۱)، ایجاد نشاط و معنی بخشی کاذب به زندگی دانش‌آموزان و کاهش روابط تربیتی و عاطفی بین معلم و دانش‌آموز است.

سرانجام تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانش‌آموزان در حیطه رفتاری شامل ایجاد شکاف میان رفتار دانش‌آموزان و آموزه‌های قرآن و اهل بیت(ع)، همسو با تحقیقات بختیاری و فرخی (۱۳۹۱)، کاهش هویت دینی دانش‌آموزان، همسو با تحقیقات بختیاری و فرخی (۱۳۹۱) و دهقان سیمکانی (۱۳۹۱)، کاهش شرم و حیای دانش‌آموزان در رفتارهای فردی و اجتماعی، همسو با تحقیقات بختیاری و فرخی (۱۳۹۱)، کاهش روحیه خودنظارتی دانش‌آموزان در مورد اصول و ارزشهای دینی و برتری ارزشهای فناورانه بر ارزشهای انسانی است.

با استناد به یافته‌های پژوهش به نظر می‌رسد که مبانی، ارزشها و عقاید دینی باید مقدم‌تر به

صورت مستدل در دانش‌آموز درونی شود و در وجود وی تبلور یابد. آن‌گاه باید این ارزشها به گونه‌ای، مطوب در دانش‌آموزان نهادینه شود و علاقه و انگیزه آنان را برانگیزد تا بتواند به عملکرد مطلوب بینجامد.

(بر مبنای پرسش سی و دوم تحقیق) پیشنهاد می‌شود در جریان تعلیم و تربیت دینی، مربیان، دانش‌آموزان را از دامها و آسیبهای اخلاقی و ارزشی رسانه‌ها آگاه سازند؛ از به‌کارگیری نمادهای فرهنگهای بیگانه که به ارزشهای اخلاقی و دینی توجهی ندارند، پرهیز کنند؛ و با تأکید بر بی‌توجهی به ارزشهای اخلاقی در فرهنگهای بیگانه در جهت استحکام و پایداری شناخت و بینش دانش‌آموزان نسبت به عقاید دینی و ارزشهای اخلاقی، سودمند واقع شوند. افزون بر آن (بر اساس پرسش سی‌ام تحقیق) لازم است در جلسات انجمن اولیا و مربیان و سایر جلساتی که با حضور معلمان و خانواده‌ها برگزار می‌گردد، ضمن روشن ساختن تأثیرات فناوریها بر تربیت دانش‌آموزان، اهداف، آموزه‌های و برنامه‌های تربیتی مدرسه و خانواده یکسان‌سازی، و تعارضات و اختلافات ایجاد شده یا احتمالی در این فرایند برطرف شود.

هم‌چنین (بر مبنای پرسش‌های چهارم، و سی و چهارم تحقیق) پیشنهاد می‌شود مدرسه و خانواده روحیه مشورت، همکاری و تعاون، روابط اجتماعی، احساس مسئولیت اجتماعی و تفکر انتقادی و انسانی دانش‌آموز را پرورش دهند و به او کمک کنند این ارزشها را درونی سازد. شاید راه‌حل آن، تغییر روشها و شیوه‌ها در تبلیغات دینی و تربیت دینی باشد. به نظر می‌رسد اگر بتوانیم شیوه "اکتشافی" را در تربیت دینی جایگزین شیوه "اکتسابی" کنیم، بسیاری از آفات تربیت دینی برطرف خواهد شد و حس دینی مبتنی بر ایمان درونی، که سرشار از زاینده‌گی، معنایابی و لذت‌پایان‌ناپذیر است، ایجاد می‌گردد؛ چرا که متربی، آن‌گاه که خود به کشف حقایق پردازد، آن را درونی می‌سازد و نسبت بدان اعتقاد قوی می‌یابد. شاید شعر زیر این جمله را تصریح کند:

تا ایمان کفر و کفر ایمان نشود
یک بنده حق بحق مسلمان نشود

هم‌چنین، توجه به دیدگاه متخصصان و روانشناسانی چون مزلو و کلبرگ در تنظیم برنامه‌هایی که جنبه اخلاقی و دینی دارد و پرورش انگیزه‌های متعالی متربی تا رسیدن او به مرحله خودشکوفایی می‌تواند در این زمینه بسیار سودمند باشد.

از دیگر سو (بر اساس پرسش‌های چهارم و ششم تحقیق) به نظر می‌رسد الگوهای فراوان، متضاد و گوناگونی که در رسانه‌های مختلف ارائه می‌شود، موجب می‌شود نسل نوجوان به ناهنجاریهای

رفتاری غالباً متضاد با ارزشهای دینی روی آورند و از این رو، هویت دینی آنان با تهدیدها و آسیبهای جدی روبه‌رود گردد؛ چراکه در این سنین، هنجارهای رفتاری و فرهنگی هنوز به‌طور کامل در نظام فردی شکل نیافته است و نوجوانان به‌دلیل داشتن عواطف و احساسات خاص این دوره در جستجوی الگوهای آرمانی خود هستند؛ لذا باید به این خواسته و تمایل آنها توجه لازم مبذول شود. شاید به‌تصویر کشیدن ارزشهای اخلاقی و آموزه‌های قرآن کریم و زندگی اهل‌بیت(ع) و تبیین جنبه‌های گوناگون زندگی آن بزرگواران، که نمای کامل زندگی اخلاقی است با استفاده از روشهای مختلف تبلیغی در کتابهای درسی و نیز فضای مجازی، بتواند فضای رسانه‌ای حاکم بر محیط تعلیم و تربیت را به‌سمت رسانه‌های دینی جذب کند.

پیشنهادها

در این پژوهش، مسئله، وارد کردن یا نکردن فناوری اطلاعات به جریان تربیت دینی دانش‌آموزان نیست؛ بلکه مسئله واقعی این است که چگونه می‌توان از این قدرت بهره‌گرفت و تربیت را به شکلی مناسب، پاسخگو و اثربخش برای همه در هر جا و در هر زمان ارائه کرد؛ بدین منظور با استنباط از نتایج پژوهش، راهکارهای ذیل پیشنهاد می‌شود:

۱ - لزوم فرهنگ‌سازی

فرهنگ‌سازی در آغاز ظهور و بروز هر نوع فناوری، امر مهمی به‌شمار می‌رود. در جریان فرهنگ‌سازی با طرح ابعاد مثبت و بهینه فناوری مورد نظر و یادآوری تهدیدهای آن، مردم رفته‌رفته فضایی به‌منظور استفاده از ابعاد مثبت فناوری و اندیشیدن برای کاهش تهدیدهای احتمالی آن پدید می‌آورند و بدین ترتیب، بستر پذیرش فناوری جدیدالتأسیس را برای جامعه با کمترین هزینه ممکن و حداکثر سود مورد نظر رقم می‌زنند.

۲ - تولید و ارائه محصولات رسانه‌ای در حوزه تعلیم و تربیت به‌منظور غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان

نهادهای متولی تعلیم و تربیت جامعه می‌توانند با تولید و ارائه محصولات آموزشی در حوزه تعلیم و تربیت با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات، نظیر بازیهای رایانه‌ای با موضوعات دینی و تربیتی، برگزاری مسابقات دینی و تربیتی، برگزاری دوره‌های آموزشی، سیر مطالعات الکترونیکی

و... علاوه بر غنی‌سازی مطلوب اوقات فراغت دانش‌آموزان، نسبت به تربیت آنان اقدامی صورت دهند که علاقه و انگیزه‌متری را نیز به همراه داشته باشد.

۳- استفاده از روشهای فعال تدریس

پیشنهاد می‌شود از روشهای فعال تدریس بویژه روش حل مسئله، که اجرای آن مستلزم تلاش عقلانی، جسمانی، عاطفی و اجتماعی یادگیرندگان و راهنمایی و هدایتگری معلمان و درگیری مستقیم و رودرروی یادگیرندگان با موضوعات و مسائل است، بهره گرفته شود تا نسبت به درونی‌سازی اصول و ارزشهای دینی و کسب اعتقاد و انگیزه لازم نسبت به آموزه‌های دین در متربیان، بهتر عمل شود.

۴- تهیه محتوای مناسب

یکی از فراموش‌شده‌ترین و در عین حال مهمترین بخشهای فناوری اطلاعات "محتوا" است. آوردن تلویزیون، رادیو و رایانه به کلاس درس و اتصال به اینترنت، بدون محتوای مناسب با برنامه درسی، مثل ساختن جاده بدون داشتن اتومبیل است. بنابراین، تهیه محتوای مناسب درسی بویژه با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان مکمل فرایند یاددهی - یادگیری، یک ضرورت است.

۵- دقت در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری

فناوری تنها یک ابزار است و نمی‌تواند فلسفه آموزشی غلط را درست کند. درواقع اگر ما راه را اشتباهی برویم، فناوری ما را سریع‌تر به آنجا می‌رساند. بنابراین همان‌طور که ممکن است آموزش چهره به چهره نامناسبی وجود داشته باشد، احتمال دارد آموزش از طریق فناوری نامناسبی نیز اتفاق بیفتد؛ بنابراین، اگر راهبردها و سیاستهای آموزشی صحیح نباشد و شرایط و پیش‌نیازها برای استفاده از فناوریها همزمان و هماهنگ نباشند، نه تنها فناوری فرصت نیست، بلکه به تهدید جدی تبدیل می‌گردد.

۶- نگرش سیستمی به تربیت دینی

با توجه به اینکه فناوریها در حوزه شناخت، عواطف و رفتار متربیان، فرصتها و تهدیدهایی را به همراه دارد و هم‌چنین با توجه به تهدیدهایی مطرح شده در تحقیق، نظیر ایجاد تعارض میان تربیت خانواده‌ای و مدرسه‌ای، دارا بودن نگرش سیستمی در تربیت دینی دانش‌آموزان در زمینه توجه به

جنبه‌های مختلف رشد (شناختی، عاطفی و رفتاری)، توجه به نیازهای مختلف دانش‌آموزان (نیاز به آگاهی، عاطفه، پیشرفت، حمایت و...)، و توجه به ارتباط و تعامل بین تمامی عوامل دخیل در تربیت (خانواده، مدرسه، دولت و...) بسیار حائز اهمیت است.

منابع فارسی

- باقری، خسرو (۱۳۸۰). چستی تربیت دینی. تهران: تربیت اسلامی.
- بختیاری، حسن؛ فرخی، حسن (۱۳۹۱). بررسی رابطه برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای تلویزیونی و هویت دینی جوانان، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. س بیستم، ش ۱۵: ۷۲-۵۵.
- پورطهماسبی، سیاوش؛ پورطهماسبی، سعید (۱۳۹۱). رویکرد اسلامی در بهره‌گیری از رسانه‌های پست مدرن در تربیت دینی. پژوهشنامه تربیت تبلیغی، س اول، ش ۲: ۱۸۰-۱۴۷. قابل مشاهده در پایگاه <http://www.noormags.com>
- جاریانی، ابوالقاسم (۱۳۸۰). تأثیر ICT بر برنامه‌ریزی درسی. دفتر برنامه ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کار دانش.
- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۸۸). راهنمای کتب دین و زندگی متوسطه. قابل مشاهده در پایگاه www.dini-dept.talif.sch.ir
- دهقان سیمکانی، رحیم (۱۳۹۱). امپریالیسم رسانه، چالش و بایدهای تربیتی. پژوهشنامه تربیت تبلیغی، س اول، ش ۲: ۳۸-۹. قابل مشاهده در پایگاه <http://www.noormags.com>
- رضایی، مسعود (۱۳۸۸). نظریه‌های رایج درباره پذیرش فناوریهای اطلاعات و ارتباطات. فصلنامه پژوهشهای ارتباطی. س شانزدهم. ش ۴: ۹۳-۶۳.
- سیحانی‌نژاد، مهدی؛ یوزباشی، علیرضا (۱۳۸۶). بررسی میزان آگاهی دبیران راهنمایی اصفهان از زمینه‌ها، مزایا و اصول به‌کارگیری ICT در فرایند آموزش. مجموعه مقالات همایش سراسری علمی - پژوهشی تبیین جایگاه تکنولوژی آموزشی در نظام تعلیم و تربیت. همدان: دانشگاه بوعلی سینا: ۱۸۶-۱۶۷.
- سعید، زهره؛ فراهانی، محسن (۱۳۹۱). بررسی تأثیر رسانه‌ها بر تربیت و رشد کودکان و نوجوانان. پژوهشنامه تربیت تبلیغی. س اول، ش ۲: ۶۲-۳۹. مشاهده در پایگاه <http://www.noormags.com>
- شهباز، سوزان (۱۳۸۵). بررسی میزان بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در آموزش مدارس شهر اصفهان و راه‌های گسترش آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته برنامه‌ریزی آموزشی. دانشگاه اصفهان.
- شیرزاد، فریده (۱۳۸۶). روانشناسی تربیت دینی کودک و نوجوان. تهران: عابد.
- صالحی، محمدرضا (۱۳۸۴). تکنولوژی اطلاعات. اصفهان: فرهنگ مردم.
- عبادی، رحیم (۱۳۸۴). فناوری اطلاعات و آموزش و پرورش. تهران: مؤسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند.

قمی، شیخ عباس (۱۳۸۴). *منتهی‌الآمال*. قم: هجرت.

میرزا رضی، سمیه (۱۳۸۶). *فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از گسترش فناوری اطلاعات در تربیت دینی دانشجویان از دیدگاه اساتید عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش. دانشگاه اصفهان.

یزدان‌پناه، مسیح (۱۳۸۸). *بررسی زمینه‌های آموزشی آسپ‌شناسی دینی دانش‌آموزان از دیدگاه دبیران معارف اسلامی و مربیان پرورشی مقطع متوسطه شهر یاسوج*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت. دانشگاه اصفهان.

منابع انگلیسی

- Brown, A. L. and Campine, J. C. (1994). Guided discovery in a community of learners. In **classroomlesson: Integrating Cognitive Theory and Classroom Practice**, ed. K. MCGilly. 229-270. Cambridge, MA: MIT Press.
- Daniels, J.S. (2002). **Foreword in information and communication technology in education—A curriculum for schools and program for teacher development**. Paris: UNESCO.
- Gupta, B; Dasgupta, S. & Gupta, A. (2008). Adoption of ICT in a Government Organization in a Developing Country: An Empirical Study. **Journal of Strategic Information Systems**. 17,140-154.
- Noor-Ul-Amin. An effective use of ICT for education and learning by drawing on worldwide knowledge, research, and experience: **ICT as a change agent for education**; (A LITERATURE REVIEW), department of education, university of kashmir. Available at: <http://www.nyu.edu>.
- Rosalind I. J. Hackett. (2006). **Religion and the Internet**. Published by: SAGE. Available at: <http://dio.sagepub.com/content>.
- Tung, F.C; Chang, S.C. & Chou, C.M. (2008). An Extension of Trust and TAM Model with IDT in the Adoption of the Electronic Logistics Information System in HIS in the Medical Industry. **Int.J.Medical Informatics**. 77, 324-335.
- Walter, Z. & Lopez, M.S. (2008). Physician Acceptance of Information Technologies: Role of Perceived Threat to Professional Autonomy. **Decision Support Systems**. 46, 206-215.
- Zain; M, Murugaiah, P. (2004). **Management practices in Malaysian smart school: tasks and support analysis of the ICT implementation**; IEEE International conference on Advanced learning Technologies.

